

Opas maakunnan vähemmistökielen
vaikuttamistoimielimen ja saamen kielen
vaikuttamistoimielimen toimintaan

14.12.2018

Sisällysluettelo

Johdanto	2
1. Vähemmistökielen ja saamen kielen vaikuttamistoimielin – lakisääteinen vaikuttamistoimielin	3
Toimielimen tarkoitus ja tehtävät	3
2. Toimielimen lakisääteiset tehtävät	4
Maakunnan palveluja koskevat tehtävät	5
Kertomuksen antaminen	6
Tiedon tuotanto ja kerääminen	7
Vaikuttamistoimielimen oikeudet	8
Vaikuttamistoimielin ja tasa-arvolaki	8
Vaikuttamisrooli ulottuu kaikille tehtäväaloille	8
Oikeus riittävään tiedonsaantiin ajankohtaisista asioista turvattava	8
Vaikuttamistapoja on monia	8
Saamen kielen vaikuttamistoimielimen ja saamelaiskäräjien välinen suhde	9
3. Esimerkkejä ja hyviä kokemuksia toimielimen toimintaedellytysten varmistamiseksi	10
Tekniset toimintaedellytykset	10
Toimintamäärärahat	10
Kokouspalkkiot	10
Matkakustannukset	10
Koulutus	11
Esteettömyys ja saavutettavuus	11
4. Miten vähemmistökielen ja saamen kielen vaikuttamistoimielin perustetaan?	11
Vähemmistökielen vaikuttamistoimielimen perustaminen	11
Saamen kielen vaikuttamistoimielimen perustaminen	12
Kuka voi edustaa kieliryhmää toimielimessä?	12
5. Esimerkkejä hyvistä toimintatavoista	13
Toimikausi	13
Maakuntahallinnon edustus	13
Puheenjohtajan ja sihteerin valinta	13
6. Kielivähemmistön ja saamen kielen vaikuttamistoimielimen toiminta	14
Esimerkkejä hyvistä toimintatavoista	14
Toimintatavat	14
Käsiteltävien asioiden valinta	14
Kieliasiat on huomioitava laajasti	14

Toimintasäännön laatiminen.....	15
Yhteistyö ja toiminnan tunnetuksi tekeminen	15
7. Linkkejä.....	16
8. Lähdeluettelo.....	16

Johdanto

Maakuntalain mukaan maakuntahallituksen on asetettava kielivähemmistön vaikuttamistoimielimen kaksikielisessä maakunnassa ja saamen kielen vaikuttamistoimielimen maakunnassa, johon kuuluu saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluva kunta. Kielivähemmistön vaikuttamistoimielimen jäseniksi tulee valita maakunnan kielivähemmistöön kuuluvia asukkaita edustavia henkilöitä. Maakunnan kielivähemmistöllä tarkoitetaan joko suomen- tai ruotsinkielistä kielivähemmistöä. Saamen kielen vaikuttamistoimielimen jäseniksi valitaan saamenkielisiä asukkaita edustavia henkilöitä. Vähintään yksi kolmasosa toimielimen jäsenistä on nimettävä saamelaiskäräjien esittämistä henkilöistä. Toimielimellä on useita lakisääteisiä tehtäviä, mutta se ei päätä palvelujen järjestämisestä. Maakunnan päätöksenteossa tulisi kuitenkin ottaa huomioon toimielimen tekemät selvitykset, arviot ja määrittelyt palvelujen tarpeesta.

Muun muassa vaikuttamistoimielimen jäsenmäärä, kokoonpano sekä elimen valintatapa ja toimintatavat jäävät maakunnan päätettäväksi. Tässä oppaassa tarjotaan mahdollisia toimintatapoja, jotka eivät kuitenkaan ole maakuntia velvoittavia. Useat esimerkit ovat sairaanhoitopiirien tai maakuntien liittojen vähemmistökielilautakuntien hyväksi havaittuja käytäntöjä, jotka voivat olla apuna myös vaikuttamistoimielimiä perustettaessa ja toimintaa suunniteltaessa. Suunnittelussa tulisi myös huomioida maakunnan tehtävien monialaisuus. Vaikuttamistoimielimen tehtävät koskevat sosiaali- ja terveyspalvelujen lisäksi esimerkiksi kasvupalveluita ja maaseutuelinkeinoja.

Vaikuttamistoimielimen tarkoituksena on korvata ruotsinkielisten ja saamenkielisten vaikutusmahdollisuuksien heikkeneminen. Ruotsinkielisten todelliset vaikutusmahdollisuudet kaksikielisissä maakunnissa tulevat pääsääntöisesti olemaan heikompia kuin kaksikielisissä kunnissa johtuen siitä, että ruotsinkielisten osuus kaksikielisissä maakunnissa on pieni (pl. Pohjanmaa). Sama koskee saamenkielisten vaikutusmahdollisuuksia. Samalla on huomioitava, että kielivähemmistön ja saamen kielen vaikuttamistoimielimet ovat vain yksi tärkeä vaikuttamiskanava maakunnissa. Maakunnissa on monia muitakin tapoja vaikuttaa ja ne ovat yhdenvertaisesti asukkaiden käytettävissä.

Tämän oppaan tarkoituksena on tarjota vinkkejä ja hyviä toimintatapoja siihen, miten uusi vaikuttamistoimielin voidaan valita ja perustaa. Oppaalla pyritään edistämään sitä, että vaikuttamistoimielimien työ käytännössä myös vaikuttaa. Oppaalla vaikutetaan myös yhdenmukaisten käytäntöjen syntymiseen.

Opas on laadittu oikeusministeriössä. Sen työstämiseen ja kommentointiin ovat osallistuneet erikseen järjestetty työpaja, Svenska Finlands folkting hallintovaliokunta, saamelaiskäräjät sekä kaksikielisten maakuntien ja Lapin maakunnan verkosto. Hyvien käytäntöjen löytämiseksi lausuntopalvelu.fi:ssä järjestettiin kysely.

1. Vähemmistökielen ja saamen kielen vaikuttamistoimielin – lakisääteinen vaikuttamistoimielin

HE maakuntalaiksi 27 §

Kaksikielisessä maakunnassa maakuntahallituksen on asetettava kielivähemmistön vaikuttamistoimielin.

Maakunnassa, johon kuuluu saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluva kunta, on maakuntahallituksen asetettava saamen kielen vaikuttamistoimielin.

Toimielimen tarkoitus ja tehtävät

Maakuntaudistuksessa osa kuntien ja kuntayhtymien sekä valtion aluehallinnon viranomaisten tehtävistä siirtyy maakuntien hoidettavaksi. Uudistuksen yhteydessä on haluttu huolehtia siitä, että alueen asukkaiden oikeudet osallistua ja vaikuttaa toteutuvat maakunnassa. Koska ruotsinkielisten ja saamenkielisten vaikutusmahdollisuudet maakunnassa ovat heikommat kuin kaksikielisissä kunnissa tai saamelaisten kotiseutualueen kunnissa, on maakuntalakiin otettu kielivähemmistön ja saamen kielen vaikuttamistoimielintä koskevat säännökset. Vaikuttamistoimielimen toiminta tukee kielellisten oikeuksien toteutumista maakunnassa.

Kaksikielisiä maakuntia ovat Kymenlaakson, Uudenmaan, Varsinais-Suomen, Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnat. Saamelaisten kotiseutualue sijaitsee Lapin maakunnassa

Kieliryhmien kannalta keskeisiä asioita on sekä kunnan että maakunnan vastuulla. Kuntien, maakuntien ja valtion tehtävät on kuvattu seuraavassa taulukossa:

Kunnat	Paikallisen osallistumisen, demokratian ja elinvoiman yhteisöjä, jotka hoitavat asukkaiden päättämiä itsehallintotehtäviä ja laissa säädettyjä paikallisia tehtäviä. <ul style="list-style-type: none">• Osaaminen ja sivistys• Terveys ja hyvinvointi• Liikunta ja kulttuuri• Nuorisotoimi• Paikallinen elinkeinopolitiikka• Maankäyttö ja rakentaminen
Maakunnat	<ul style="list-style-type: none">• Sosiaali- ja terveydenhuolto• Hyvinvoinnin ja terveyden sekä turvallisuuden edistäminen• Alkoholihallinto• Pelastustoimi• Ympäristöterveydenhuolto• Maatalous ja maaseudun kehittäminen• Kala- ja vesitaloustehtävät

	<ul style="list-style-type: none"> • Aluekehittäminen ja kasvupalvelut • Maakunnan suunnittelu ja maakuntakaavoitus • Vesiensuojelu ja vesihuolto • Luonnon monimuotoisuuden edistäminen • Liikennejärjestelmän toimivuus ja suunnittelu, liikenneturvallisuus, tienpito ja saaristoliikenne • Koulutuksen, kulttuurin ja liikunnan edistämistehtävät • Lomituspalvelut • Romaniasiat
Valtio	<ul style="list-style-type: none"> • Oikeusvaltion ylläpito ja kehitys • Perusoikeuksien turvaaminen ja arviointi • Turvallisuustehtävät • Valtakunnalliset ja kansainväliset tehtävät • Yleinen edunvalvonta

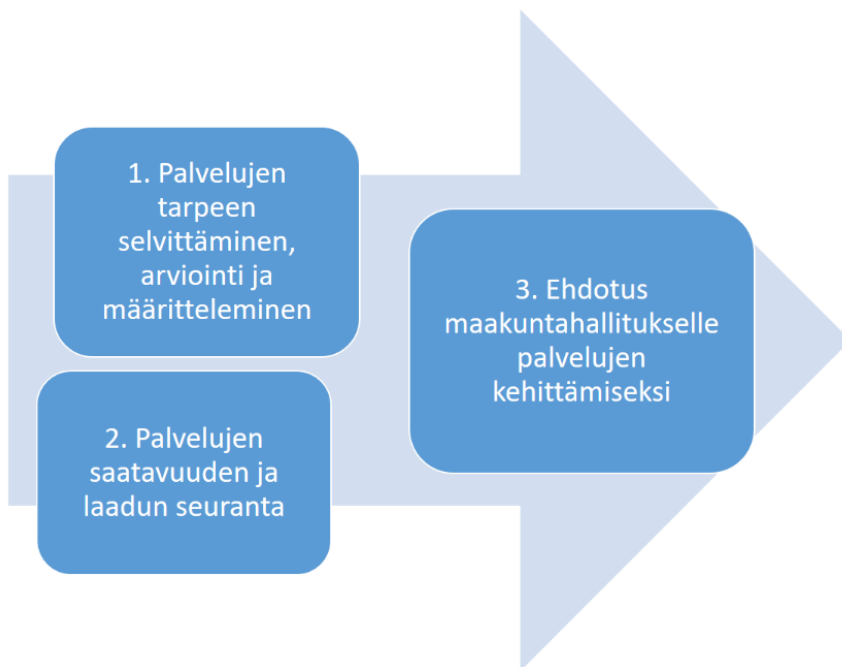
2. Toimielimen lakisäätiset tehtävät

HE maakuntalaiksi 27 §

Kielivähemmistön vaikuttamistoimielimen tehtävänä on selvittää, arvioida ja määritellä maakunnan kielellisen vähemmistön omalla kielellä tarjottavien palvelujen tarvetta sekä seurata näiden palvelujen saatavuutta ja laatua. Toimielimen tehtävänä on selvitysten, arvioinnin ja seurannan perusteella tehdä maakuntahallitukselle ehdotuksia kielivähemmistön palvelujen kehittämiseksi sekä henkilöstön kielitaitovaatimuksista ja kielitaidon kehittämisestä. Vaikuttamistoimielimellä voi olla myös muita maakuntahallituksen määräämiä tehtäviä. Vaikuttamistoimielimen on annettava vuosittain maakuntahallitukselle kertomus kielivähemmistön palvelujen toteutumisesta.

Koska kyseessä on vaikuttamistoimielin, sillä ei olisi maakuntia sitovaa päätösvaltaa. Maakunnan päätöksenteossa tulisi kuitenkin ottaa huomioon toimielimen tekemät selvitykset, arviot ja määrittelyt palvelujen tarpeesta.

Maakunnan palveluja koskevat tehtävät

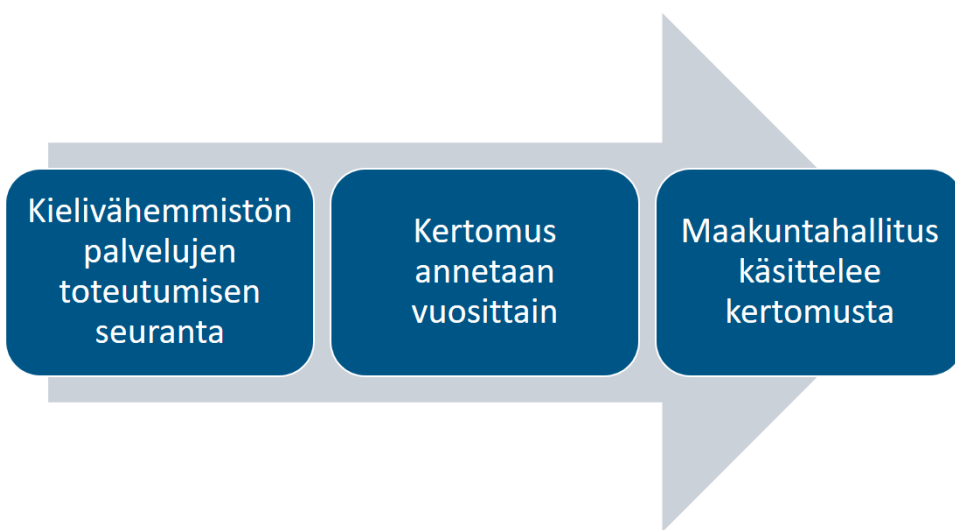
1. Palvelujen tarpeen selvittämisellä, arvioinnilla ja määrittämisellä pyritään ennakoimaan toimintaan. Näin kielipalveluiden tarve maakunnassa voidaan huomioida riittävän varhaisessa vaiheessa. Palvelujen tarve tietyllä kielellä voi esimerkiksi vaihdella alueellisesti.
2. Palvelujen saatavuutta ja laatua seuraamalla toimielin saa tietoa siitä, miten kielelliset oikeudet tosiasiallisesti ovat toteutuneet. Seurannan kannalta on olennaista, että toimielimellä on riittävästi tietoa työnsä tueksi. Tiedon hankintaa käsitellään tarkemmin omassa kappaleessaan.
3. Toimielin tekee selvitystensä perusteella maakuntahallitukselle ehdotuksia palvelujen kehittämiseksi sekä henkilöstön kielitaitovaatimuksista ja kielitaidon kehittämisestä. Menettely ehdotusten käsittelystä voitaisiin määritellä esimerkiksi maakunnan ohjesäännöissä.

Toimielimellä voi olla muitakin kuin laissa säädettyjä tehtäviä, jos maakuntahallitus niin määrää.

Kertomuksen antaminen

HE maakuntalaiksi 27 §

Vaikuttamistoimielimen on annettava vuosittain maakuntahallitukselle kertomus kielivähemmistön palvelujen toteutumisesta

Toimielin antaa vuosittain kertomuksen vähemmistökielisten palveluiden toteutumisesta maakunnassa. Kertomuksen tarkoitus on antaa tietoa, jota voidaan hyödyntää maakunnan päätöksenteossa suunniteltaessa kielivähemmistön palvelujen toteuttamista. Kertomuksen valmistuminen tulisi ajoittaa helmi- maaliskuulle, jolloin sen sisältämä tieto voidaan hyödyntää sosiaali- ja terveysministeriön tekemässä koonnissa ministeriön maakunnan välisiä vuosittaisia neuvotteluja varten.

Kertomus voi toimia keskeisenä välineenä kielellisten oikeuksien toteutumisen seurannassa. Jokainen viranomainen valvoo omalla toimialallaan kielilainsäädännön noudattamista, jolloin kertomus voi tukea maakunnan omavalvontaa.

Kertomuksen sisällön voi vaikuttamistoimielin määritellä itse. Kertomuksen pääasiallinen tai keskeinen sisältö ja rakenne voidaan tarvittaessa määritellä esim. maakuntahallituksen hyväksymässä toimintasäännössä. Sen valmistelu edellyttää, että työtä varten on varattu riittävät resurssit. Työssä onnistumista tukee mm. se, että toimielin saa tietoonsa tuloksia asiakastytyväisyyksimittauksista, valituksista ja siitä, miten ne on käsitelty sekä muusta vastaavasta asiakaspalauteaineistosta.

Koska kertomus annetaan vuosittain, se voi myös olla temaattinen ja siinä tarkastellut kohteet voivat vaihtua vuosittain.

Esimerkkejä kertomuksen sisällöstä:

- Pitkän aikavälin trendit kielioloissa ja niissä tapahtuvat muutokset
- Tuloksia asiakaskyselyistä sekä valituksia kieliasioista ja mihin toimiin nämä ovat johtaneet
- Maakunnan tarkastusvaliokunnan tai ulkopuolisen tekemä tarkistus
- Henkilöstön kielitaitoon liittyvät asiat
- Ehdotuksia kehittämistoimenpiteiksi
- Aiempien kertomusten kehittämistoimenpide-ehdotusten toteutuminen

Kertomuksen laatimisen apuna voi käyttää oikeusministeriön kehittämiä kielellisten oikeuksien seurantaindikaattoreita,¹ jotka auttavat jäsentämään seurantakohteita ja seurantatapoja. Kertomuksen sisällön jatkohyödyntämiseksi on tärkeää määritellä selkeät menettelytavat sille, miten kertomusta käsitellään maakunnassa.

Saamen kielen vaikuttamistoimielimen kertomuksen laatimisen yhteydessä olisi hyvä ottaa huomioon, että saamen kielen toimisto antaa yhdessä saamelaiskäräjien asettaman saamen kielineuvoston kanssa vaalikausittain saamelaiskäräjille kertomuksen. Lisäksi saamelaiskäräjät laatii vuosittain valtioneuvostolle hallituksen kertomuksen laatimista varten kertomuksen siitä, mitä merkittävää on tapahtunut saamelaisia erityisesti koskevien asioiden kehityksessä.

Tiedon tuotanto ja kerääminen

Tehtäviensä hoitamiseksi vaikuttamistoimielin on riippuvainen saamastaan ja keräämästään tiedosta. Tieto on tärkeää sekä ennakoivassa toiminnassa, että vuosittaisen kertomuksen laatimisessa.

Vaikuttamistoimielimen tulisi muun muassa saada riittävästi tietoa asiakastyytyväisyydestä ja asiakaspalautteesta. Tietolähteitä ovat esimerkiksi palvelujen käyttäjät sekä julkiset ja yksityiset palveluntarjoajat.

Maakuntalaki ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki sisältävät säännöksiä tiedon tuottamisesta. Esimerkiksi maakuntalain 140 §:ssä säädetään maakunnan tietotuotannosta. Järjestämislain 21 §:ssä säädetään maakunnan omavalvonnasta, 23 §:n 7 kohdassa palveluntuottajan velvollisuudesta toimittaa tiedot palvelujen toteutumisesta, 24 §:ssä palvelun tuottajan omavalvonnasta ja 31 §:ssä palvelujen seurannasta ja arvioinnista. Lisäksi maakuntalain 23 §:ssä säädetään asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista myös, kun on kyse yksityisistä palveluntuottajista.

Siltä osin kuin palveluja tuotetaan yksityisten palveluntuottajien toimesta, muun muassa tietotuotanto voidaan huomioida tuottajien ja kilpailuttamisen ehtoissa. Esimerkiksi valinnanvapaustuottajan malliehdossa on huomioitu tuottajien velvoitteet tuottaa tietoa maakunnan päättämän osallisuusjärjestelmän mukaisesti. ml. vaikuttamistoimielinten tarpeet ja viestintää koskevia ehtoja voidaan ja tulee asettaa

Tietotuotannossa ja omavalvonnassa tulisi tuottaa tietoa myös kielellisten oikeuksien ja kielipalvelujen laadusta. Vaikuttamistoimielimen tarpeet olisi asetettava ehdoksi sopimuksissa yksityisten toimijoiden kanssa.

¹ Kielellisten oikeuksien seurantaindikaattorit, oikeusministeriön julkaisu 42/2018

Vaikuttamistoimielin ei voi itse tuottaa kaikkea tarvitsemaansa tietoa ja olisi tärkeää, että se antaa näkemyksiään maakunnalle siitä, mitä tietoa se tarvitsee. Myös tarkastuslautakunnan tai ulkopuolisen tahon tekemä tarkastus kielipalvelujen toimivuudesta voi olla vaihtoehto.

Vaikuttamistoimielimen oikeudet

Kielivähemmistön ja saamen kielen vaikuttamistoimielin on lakisääteinen, mutta sillä ei ole päätöksentekovaltaa maakunnan palveluihin. Maakuntahallituksen on kuitenkin huolehdittava vaikuttamistoimielinten asettamisesta. Vaikuttamistoimielimet eivät kuitenkaan ole maakuntalaissa tarkoitettuja viranomaisia, jotka käyttävät julkista valtaa. Maakunta ei siten voi siirtää vaikuttamistoimielimille esimerkiksi päätöksentekovaltaa. Toimielintä on syytä kuitenkin kuulla ja osallistaa toiminnoissa ja päätöksentekoprosesseissa, joilla on merkitystä kieliryhmän elinolosuhteille, oikeuksien toteutumiselle ja kieliryhmän tarvitsemille palveluille. Maakunnan tulisi päätöksenteossaan ottaa huomioon vaikuttamistoimielimen tekemät ehdotukset ja kertomukset.

Vaikuttamistoimielin ja tasa-arvolaki

Tasa-arvolain, eli naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain, ns. kiintiösäännös ei vaikuttamistoimielintä suoraan koske. Näin ollen toimielimen jäseniä nimitettäessä ei ole pakollista, että kumpaakin sukupuolta olisi vähintään 40 prosenttia jäsenistä. Tavoitteena kuitenkin on, että toimielimiin nimitetään mahdollisimman tasapuolisesti naisia ja miehiä.

Vaikuttamisrooli ulottuu kaikille tehtäväaloille

Maakunnan vaikuttamistoimielinten vaikuttamisrooli ulottuu maakunnan kaikille tehtäväaloille.² Toimielimen tehtäväkenttään kuuluu vaikuttaminen toimintoihin, joilla on tai joilla se itse arvioi olevan merkitystä kieliryhmän elinolosuhteiden, oikeuksien toteutumisen ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta. Tehtäväalojen seuranta varten vaikuttamistoimielimellä voi myös olla jaostoja. Tämä saattaa olla tarpeellista etenkin isoissa maakunnissa.

Oikeus riittävään tiedonsaantiin ajankohtaisista asioista turvattava

Jotta vaikuttamistoimielimellä on aito ja tosiasiallinen mahdollisuus vaikuttaa maakunnan toimintaan, maakunnan tulee huolehtia, että toimielin saa riittävästi tietoa maakunnan tosiasiallisesta toiminnasta sekä erilaisista ajankohtaisista hankkeista, joilla voi olla vaikutusta kieliryhmän elinolosuhteisiin ja oikeuksien toteutumiseen. Toimielimen toiminnan kannalta on tärkeää, että tieto valmisteltavista asioista saadaan ajoissa, jo valmistelun käynnistyessä. Tällöin asioihin pystytään vaikuttamaan oikea-aikaisesti. Maakunnassa on yleisesti kiinnitettävä huomiota viestinnän saavutettavuuteen, jotta tieto on tosiasiallisesti kaikkien saatavilla.

Vaikuttamistapoja on monia

Lakisääteisten tehtävien lisäksi toimielin voi tehdä muun muassa aloitteita, lausuntoja ja kannanottoja. Se voi myös oma-aloitteisesti ottaa kantaa ja lausua asioista, joilla se arvioi olevan merkitystä kieliryhmään kuuluvien henkilöiden kannalta. Se voi esimerkiksi järjestää keskustelutilaisuuksia, tapahtumia,

² Kts maakuntalaki 6 §

koulutuksia, markkinoida toimintaansa ja innostaa kieliryhmään kuuluvia henkilöitä vaikuttamaan. Vaikuttaa voi myös tekemällä yhteistyötä toimijoiden kanssa ja käymällä dialogia heidän kanssaan.

Saamen kielen vaikuttamistoimielimen ja saamelaiskäräjien välinen suhde

Saamelaiskäräjien tehtävänä on lain mukaan hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevat asiat. Saamelaiskäräjät edustavat saamelaisia tehtäviinsä kuuluvissa asioissa kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä. Saamen kielen vaikuttamistoimielimen tarkoituksena on turvata saamenkielisten mahdollisuus vaikuttaa maakunnan kielellisiin palveluihin. Vaikuttamistoimielin ei korvaa saamelaiskäräjien asemaa saamelaisten edustajana. Vaikuttamistoimielimen tehtävät liittyvät kielellisten palveluiden saatavuuteen ja laatuun, ja se täydentää saamenkielisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia maakunnassa.

Saamelaiskäräjälain 9 §:n³ tarkoittamista laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä tulee jatkossakin neuvotella saamelaiskäräjien kanssa. Esimerkiksi vaikuttamistoimielimen toimintasäännöstä on neuvoteltava saamelaiskäräjien kanssa. Samoin on hyvä huomata, että asian käsittely vaikuttamistoimielimessä tai esimerkiksi se, että jokin toimenpide tehdään vaikuttamistoimielimen aloitteesta, ei poista neuvotteluvollisuutta. Toimielin ei itse ole viranomainen, eikä sille siten voi syntyä neuvotteluelvoitetta.

Seuraavassa on lueteltu saamelaiskäräjien ja saamen kielen vaikuttamistoimielimen tehtäviä, jotka ovat lähellä toisiaan:

- **Aloiteoikeus ja oikeus antaa lausuntoja:** Sekä saamelaiskäräjillä että vaikuttamistoimielimellä on aloiteoikeus⁴. Saamelaiskäräjät seuraa saamen kielilain soveltamista ja voi antaa suosituksia kielilainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä sekä tehdä aloitteita havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi. Saamelaiskäräjien aloiteoikeus koskee laajemmin saamelaisten olosuhteita ja koskee kaikkia viranomaisia. Vaikuttamistoimielimen aloiteoikeus taas koskee saamenkielisiä palveluja maakunnassa ja ehdotukset tehdään maakuntahallitukselle. Vaikuttamistoimielin tukee maakunnan omavalvontaa.
- **Seurantakertomus:** Saamelaiskäräjät laatii vuosittain valtioneuvostolle hallituksen kertomuksen laatimista varten kertomuksen siitä, mitä merkittävää on tapahtunut saamelaisia erityisesti koskevien asioiden kehityksessä. Saamen kielen vaikuttamistoimielin antaa maakuntahallitukselle kertomuksen saamenkielisten palveluiden toteutumisesta maakunnassa kerran vuodessa. Kertomukset annetaan eri toimielimille. Vaikuttamistoimielimen kertomuksessa käsitellään maakunnan toimintaa ja sillä on osittain erilaiset resurssit käytössään, kun taas saamelaiskäräjien antamassa kertomuksessa voidaan laajemmin käsitellä kaikkien viranomaisten toimintaa. Kertomukset tukevat toisiaan ja kertomusten laadinnassa voidaan hyödyntää toisessa kertomuksessa jo esitettyä tietoa.

³ Saamelaiskäräjälain 9 § sisältää luettelon asioista joissa neuvotteluelvoite syntyy. Säännöksessä edellytetään myös, että neuvottelut käydään oikea-aikaisesti.

⁴ Saamelaiskäräjien aloiteoikeudesta säädetään saamelaiskäräjistä annetun lain 5 § 2 momentissa.

3. Esimerkkejä ja hyviä kokemuksia toimielimen toimintaedellytysten varmistamiseksi

Toimintaedellytyksistä huolehtiminen voi tarkoittaa käytännössä huolehtimista seuraavista asioista:

Tekniset toimintaedellytykset

Maakunta

- osoittaa esteettömän kokoustilan,
- huolehtii kokousten järjestämisestä ja hyödyntää tarvittaessa etäosallistumista,
- vastaa kokouksista aiheutuneista kustannuksista
- tukee tekemistä ja antaa ohjausta tai neuvontapalveluja sekä tukea tiedon hankkimiseen
- antaa tarvittaessa apua kokousasioiden valmisteluun sekä kokouksen sihteerin ja esittelijän tehtäviin ja varaa riittävät resurssit asioiden valmisteluun,
- huolehtii käänöksistä
- huolehtii, että kokouksissa ja tilaisuuksissa on tarvittaessa yleisavustajia
- huolehtii mahdollisuuksien mukaan tarvittavasta tulkkauksesta.
- antaa apua kokouksiin osallistumisen matkajärjestelyissä.

Toimintamäärärahat

- Toimintaan ja lakisääteisten tehtävien hoitamiseksi on varattava riittävät määrärahat ja henkilöstöresurssit. Erillinen määräraha talousarvioissa jännevöittää vaikuttamistoimielinten toimintaa.
- Saamen kielen vaikuttamistoimielin seuraa kielellisten oikeuksien toteutumista kolmella saamen kielellä, mikä on otettava resursoinnissa huomioon.

Kokouspalkkiot

- Kokouspalkkioiden maksaminen on maakunnan harkittavissa. Harkinnassa on kuitenkin huomioitava, että kielivähemmistön vaikuttamistoimielimen lakisääteiset tehtävät ovat laajat ja edellyttävät luottamushenkilöiltä asiantuntemusta.
- Maakunta voi esimerkiksi päättää, että vaikuttamistoimielimen jäsenten palkkioista ja muista korvauksista on soveltuvin osin voimassa, mitä hallintosäännössä määrätään lautakunnan jäsenten palkkioista ja korvauksista.

Matkakustannukset

- Maakunnan budjetissa tulee varautua maksamaan toimielimen jäsenten ja heidän mahdollisten avustajiensa matkakustannusten korvaukset.
- Vaikuttamistoimielinten jäsenet tulevat eri puolelta maakuntaa. Suuri osa jäsenistä matkustaa kokouksiin eri paikkakunnalta kuin missä kokoukset pidetään. Ellei maakunta osallistu matkakulujen korvaamiseen, voi matkakuluista aiheutua tosiasiallinen este osallistumiselle.

Koulutus

- Maakunnan on kustannuksellaan hyvä järjestää toimielimen jäsenille ja maakunnan virkamiehille koulutusta ja perehdyttää heidän tehtävänsä. Koulutus ja perehdytys ovat tärkeitä, jotta kaikki ovat selvillä toimielimen tehtävistä ja omista rooleistaan.

Esteettömyys ja saavutettavuus

- Toimielimen kokouksissa ja toiminnassa kuten myös muussa maakunnan toiminnassa on tärkeää huomioida esteettömyys ja saavutettavuus laajasti eri ryhmien tarpeet huomioiden.
- Kokoustilojen tulee olla esteettömät. Kulku apuvälineillä, kuten pyörätuolilla, tulee olla esteetöntä ja käytettävissä tulee olla esteetön wc. Huomiota tulee kiinnittää myös näkemis- ja kuulemisympäristöjen esteettömyyteen: kokoustilassa on oltava induktiosilmukka sekä riittävä, häikäisemätön valaistus.
- Toimielimen viestinnässä kuten kotisivuilla, tiedotteissa ja kokousmateriaaleissa tulee huomioida saavutettavuus eri käyttäjäryhmien kannalta. Myös kokouksissa on huomioitava, että informaatio on kaikille saavutettavaa.

4. Miten vähemmistökielen ja saamen kielen vaikuttamistoimielin perustetaan?

HE maakuntalaiksi 27 §

”Toimielimen jäseniksi valitaan maakunnan kielivähemmistöön kuuluvia asukkaita edustavia henkilöitä.”

”[Saamen kielen] Toimielimen jäseniksi valitaan saamenkielisiä asukkaita edustavia henkilöitä. Vähintään yksi

Vähemmistökielen vaikuttamistoimielimen perustaminen

Vaikuttamistoimielimen jäsenten on kuuluttava maakunnan kielivähemmistöön, joka voi olla suomen, ruotsin-, tai saamenkielinen. Saamen kielen vaikuttamistoimielimessä tulisi lisäksi olla edustettuina kaikki kolme saamenkieltä eli inarinsaame, koltansaame ja pohjoissaame. Muilta osin maakunta päättää tarkemmin toimikaudesta, valintatavasta, kokoonpanosta ja sen laajuudesta.

Vaikuttamistoimielimen perustamisessa on tärkeää huolehtia siitä, että sen myös tosiasiallisesti koetaan edustavan kieliryhmää. Vaikuttamistoimielin on kieliryhmän oma vaikuttamiskanava maakunnassa. Kokoonpanolla ja valintatavalla on suora vaikutus vaikuttamistoimielimen legitimiteettiin ja sitä kautta sen toimintaedellytyksiin.

Maakuntien työn helpottamiseksi on perusteltua, että vaikuttamistoimielin valintatapa on yhdenmukainen eri maakunnissa. Tästä syystä kaksikieliset maakunnat ovat 22.10.2018 päätyneet suosittelemaan seuraavaa valintatapaa.:

Vaikuttamistoimielimen valinta yhdistetään maakuntavaaleihin. Maakuntavaaleissa lasketaan puolueittain niiden ehdokkaiden äänimäärät, joiden rekisteröity äidinkieli on maakunnan vähemmistökieli, suomi tai ruotsi. Puolueen tai valitsijayhdistyksen saaman suhteellisen äänimäärän perusteella määräytyy sen saama

osuus vaikuttamistoimielimen jäsenistä. Puolueet tai valitsijayhdistykset nimeävät jäsenensä vaikuttamistoimielimeen. Maakuntahallitus vahvistaa tämän jälkeen vaikuttamistoimielimen kokoonpanon.

Jos maakunta ei sovelle suositeltua tapaa, se voi pyytää kieliryhmää nimeämään ehdokkaita toimielimeen eri tavoin:

- Puolueita, järjestöjä ja yhdistyksiä voidaan pyytää ehdottamaan jäseniä, tai suoraan nimeämään edustajia.
- Maakunta voi myös julistaa avoimen haun toimielimen jäseniksi.

Muuta huomioitavaa:

- Toimielimen kokoonpanossa voidaan painottaa asiantuntemusta, alueellista tuntemusta ja/tai eri väestöryhmien edustusta.
- Kielivähemmistön edustajia on mahdollista valita muistakin kuin maakunnan kaksikielisistä kunnista
- Etenkin suurissa maakunnissa olisi harkittava jaostojen tai työryhmien perustamista toimielimen alaisuuteen. Nämä voisivat joko olla alueellisia, tai maakunnan tehtäviin perustuvia (esim. kasvupalvelut tai maaseutuelinkeinot).

Saamen kielen vaikuttamistoimielimen perustaminen

Saamelaiskäräjät nimeävät vähintään kolmasosan toimielimen jäsenistä. Myös muiden nimettävien jäsenten on edustettava saamenkielisiä asukkaita. Vähemmistökielen vaikuttamistoimielimen perustamista koskevassa kappaleessa esitetty suositus ei koske saamen kielen vaikuttamistoimielintä. Muita kappaleessa esitettyjä esimerkkejä voi kuitenkin soveltaa toimielimen asettamisessa. Lisäksi saamen kielen toimielintä koskee erityisesti seuraavat huomiot:

- Toimielimessä tulisi olla edustettuna kaikki kolme saamen kieltä
- Alueellisessa edustavuudessa on muistettava, että maakunnassa on sekä kotiseutualueen kuntia, että muita kuntia joissa asuu saamenkielisiä.
- Saamelaiskäräjien lisäksi Kolttien kyläkokoukselle ja erilaisille saamelaisyhdistyksille voidaan varata mahdollisuus nimetä edustajia tai ehdokkaita.

Kuka voi edustaa kieliryhmää toimielimessä?

Vaikuttamistoimielin on vähemmistökieliryhmän väline vaikuttaa omakielisiin palveluihin ja kielellisten oikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen. Vähemmistöön kuuluva huomaa usein asioita, joita valtaväestöön kuuluva ei näe. Tästä syystä on tärkeää, että toimielimen jäsenillä on aito yhteys edustamaansa kieliryhmään.

Lain mukaan vaikuttamistoimielimen jäseniksi valitaan maakunnan kielivähemmistöön kuuluvia asukkaita edustavia henkilöitä. ”Kieliryhmään kuuluminen” voidaan katsoa olevan käsitteenä suhteellisen vakiintunut.

Muun muassa kuntalaki sisältää kieliryhmään kuulumista edellyttävän säännöksen joka koskee jäsenten valitsemista kumpaakin kieliryhmää varten perustettavista opetustoimen toimielimistä.⁵ Opetustoimen toimielimen osalta on vakiintunut käytäntö, joka perustuu lähtökohtaisesti väestörekisterijärjestelmään tehtyyn

⁵ Kuntalaki 30 § 2 momentti

äidinkieli-merkintään. Käytännössä kieliryhmän toimielimeen on voitu valita henkilöitä esimerkiksi opiskelu- tai kotikielen perusteella, koska rekisterimerkintä voi olla sattumanvarainen.⁶

Käsitettä ”kieliryhmään kuuluminen” on kuitenkin lähtökohtaisesti tulkittava joustavasti. Asianomaiseen kieliryhmään kuuluminen tarkoittaa muutakin kuin rekisteröityä äidinkieltä, joten kieliryhmään kuulumista ei tule ratkaista yksinomaan rekisteröidyn äidinkielen perusteella. Tulkinna tulisi ottaa huomioon myös muut yksilön kielelliseen asemaan liittyvät tekijät, kuten kielellinen identiteetti ja kielellinen tausta sekä kyseisen kielen asema yksilön käytännön elämässä samoin kuin yksilön mahdollisuus aitoon kaksikielisyyteen. Säännöksen tulkinna voidaan nojata myös henkilön todelliseen kielitaitoon, jota osoittaisi muun ohella esimerkiksi oppivelvollisuuden tai muun tutkinnon suorittaminen kyseisellä kielellä.⁷ Oikeuskäytännössä on esimerkiksi katsottu, että ruotsinkielisen väestöryhmän edustaminen tarkoittaa, että henkilöllä on ruotsinkielinen tausta tai identiteetti. Tämä edellyttää, että henkilöllä on olennainen ja henkilökohtainen yhteys ruotsin kieleen ja ruotsia äidinkielenään tai tärkeimpänä kielenään käyttäviin.⁸

Saamenkielisten osalta kieliryhmään kuulumisen kriteereissä on korostettava myös kulttuuria ja kulttuuriymmärrystä. On hyvä huomata, että saamelaiskäräjälain mukainen saamelaismääritelmä ei ole sama asia kuin kieliryhmään kuuluminen. Toimielintä nimitettäessä ei siis tule arvioida sitä, täyttääkö henkilö saamelaismääritelmän, vaan etsiä saamenkielisiä henkilöitä, jotka tuntevat ja ymmärtävät myös saamelaista kulttuuria.⁹

5. Esimerkkejä hyvistä toimintatavoista

Toimikausi

Vaikuttamistoimielinten toimikauden pituudesta ei säädetä laissa mitään, joten maakunnassa voidaan arvioida tarkoituksenmukaisen kauden pituus. Toimikausi voidaan asettaa esimerkiksi maakuntavaltuusto- ja samalla kunnanvaltuustokautteen. Toimikausi voi myös olla lyhyempi. Toimikaudesta voidaan myös sopia, että jäsenistöstä vaihtuu noin puolet määräajoin. Toimikauden määräytymisestä on mahdollista antaa tarkempia ohjeita maakuntahallituksen hyväksymässä toimintaohjeessa.

Maakuntahallinnon edustus

Maakunnan puolelta vaikuttamistoimielimen kokouksiin olisi tärkeää saada mukaan käsiteltävien asioiden kannalta keskeiset päättäjät ja viranhaltijat. Vakituisten edustajien lisäksi toimielin voi kutsua käsiteltävien asioiden mukaisesti tarvittaessa muitakin maakunnan edustajia esittelemään valmisteilla olevia asioita ja mahdollistamaan suoran tiedonkulun vaikuttamistoimielimen ja maakunnan eri hallinnonalojen ja toimielinten välillä.

Puheenjohtajan ja sihteerin valinta

Vaikuttamistoimielin valitsee keskuudestaan puheenjohtajan sekä tehtäviä muihin tarpeelliseksi katsomiinsa tehtäviin, kuten esimerkiksi varapuheenjohtajaksi, sihteeriksi tai varasihteeriksi. Sama puheenjohtaja voi jatkaa koko toimielimen kauden tai hän voi toimia tehtävässä myös lyhyemmän

⁶ Harjula & Prättälä 2015

⁷ HaVM 55/2014 vp)

⁸ Turun HaO 23.12.2014, 14/0387/1

⁹ Eduskunnan perustuslakivaliokunta on katsonut, että oikeutta asioida saamen kielellä viranomaisissa ei tule liittää saamelaiskäräjälain saamelaismääritelmään. (PeVM 12/2014 vp)

määräajan. Puheenjohtajan valintamenettely on toimielimen omassa päätätävällässä, joten muitakin tapoja voi olla. Valintatapa voidaan määrittellä toimintaohjeessa.

6. Kielivähemmistön ja saamen kielen vaikuttamistoimielimen toiminta

Esimerkkejä hyvistä toimintatavoista

Toimintatavat

Kielivähemmistön ja saamen kielen vaikuttamistoimielin voi lakisäätteisten tehtäviensä lisäksi tehdä aloitteita, lausuntoja ja kannanottoja maakunnan toimielimille tärkeiksi katsomissaan asioissa. Toimielimen edustajilla voi olla puhe- ja läsnäolo-oikeus maakunnan päättämässä toimielimissä. On myös mahdollista nimetä toimielimen jäsenille ns. kummivaltuutetut maakuntavaltuustosta vuorovaikutuksen lisäämiseksi.

Jos yksityinen sote-palveluiden tarjoaja hakee maakunnalta poikkeusta velvollisuuteen tuottaa suoran valinnan palvelut sekä suomeksi että ruotsiksi ¹⁰, vaikuttamistoimielimeltä olisi asianmukaista pyytää lausuntoa.

Käsiteltävien asioiden valinta

Maakunnan virkamiesten olisi hyvä tuoda vaikuttamistoimielimen käsiteltäväksi kieliryhmään kuuluvien henkilöiden kannalta merkittävät valmisteilla olevat asiat eri hallinnonaloilta. Tätä tukee myös asukkaiden osallistumisoikeudet sekä yleinen velvollisuus ottaa huomioon asukkaiden näkemykset valmisteltaessa maakunnan palvelulupausta, maakuntien yhteistyösopimusta sekä yhteistyöalueen ehdotusta sosiaali- ja terveysministeriölle siitä, miten alueen palvelut ja niiden kehittäminen sekä maakuntien välinen yhteistyö pitäisi ottaa huomioon valtakunnallisissa tavoitteissa.

Tyypillisiä kieliryhmää koskevia asioita ovat esimerkiksi seuraavat:

- Maakuntastrategia ja maakunnan kielistrategia tai -ohjelma
- Maakunnan palvelustrategia, palvelulupaus sekä sellainen maakuntien yhteistyösopimus jossa sovitaan kielellisten oikeuksien varmistamisesta
- Maakunnan hallintosäännössä annetut tarpeelliset määräykset, joilla turvataan kielilaisia ja muualla laissa säädettyjen kielellisten oikeuksien toteutuminen maakunnan hallinnossa.
- Maakunnan henkilöstölle asetetut kielitaitovaatimukset ja kielitaidon kehittäminen sekä tarvittaessa maakunnan rekrytointimenettelyyn liittyvät asiat
- Viestintää koskevat toimintatavat
- Maakunnallinen hyvinvointikertomus
- Palvelurakenteen muutokset
- Hankintasäännöt

Kieliasiat on huomioitava laajasti

Kieliasiat on otettava huomioon riittävän aikaisessa vaiheessa kaikessa maakunnan toiminnassa. Tärkeää on myös, että maakunnan toimijat ovat tietoisia vaikuttamistoimielimestä ja osaavat hyödyntää sen asiantuntemusta. Valmisteltaessa kieliryhmän kannalta merkittäviä asioita toimielin osallistetaan työhön

¹⁰ Valinnanvapauslain 40 §:n 2 momentti

automaattisesti. Tarkoituksenmukaista olisi saada kielellisten oikeuksien huomioiminen mukaan maakunnan toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin.

Toimintasäännön laatiminen

Vaikuttamistoimielimen toiminnan edistämiseksi olisi suotavaa, että maakuntahallitus hyväksyy toimielimelle toimintasäännöt, joissa todetaan muun muassa:

- lakisääteiset ja muut tehtävät,
- jäsenten lukumäärä ja valintatapa,
- mahdolliset jaostot ja niiden tehtävät
- toimikausi,
- kokous- ja toimintakäytännöt,
- tarvittaessa toimielimen työkieli
- puheenjohtajan valinta,
- sihteerin tehtävien hoitaminen,
- toimintasuunnitelman laatiminen sekä
- toimintakertomuksen laatiminen.
- vaikuttamistoimielimen kertomuksen ja aloitteiden käsittely maakunnan toimielimissä, jos tästä ei päätetä maakunnan hallintosäännössä

Saamen kielen vaikuttamistoimielimen toimintasäännöstä on neuvoteltava saamelaiskäräjien kanssa.

Yhteistyö ja toiminnan tunnetuksi tekeminen

Vaikuttamistoimielimen olisi hyvä järjestää kuulemisia ja asiakasraateja tai tehdä kyselyitä, joissa saadaan kerättyä mahdollisimman kattavasti näkemyksiä maakunnan yksittäisiltä kieliryhmään kuuluvilta henkilöiltä ja eri yhdistyksiltä. Yhteistyötä voi myös tehdä muiden maakunnan vaikuttamistoimielinten kanssa.

Kun toimielimen käsittelyyn tulee jotain tiettyä toimintaa tai aluetta koskeva asia, voi toimielin tarvittaessa kutsua kokoukseen esimerkiksi tietyn yhdistyksen edustajan, kokemusasiantuntijan tai järjestää aiheesta erillisen tapaamisen. Näin voidaan varmistaa, että käytettävissä on niiden kieliryhmään kuuluvien henkilöiden asiantuntemus, joita valmisteltava asia koskee. Isompaa asiakokonaisuutta valmisteltaessa voidaan perustaa alatyöryhmä toimielimen työtä tukemaan.

Vaikuttamistoimielimen tulee myös itse olla aktiivinen ja tehdä toimintaansa tunnetuksi niin maakunnan viranhaltijoiden kuin edustamalleen kieliryhmälle.

Vaikuttamistoimielimen toiminnan tulee olla näkyvää. Toimielimellä tulee olla mahdollisuus olla esillä sopivissa tapahtumissa, jotta elimen jäseniä on helppo lähestyä ja elimen jäsenet tulevat tutuiksi.

Yhteistyö muiden kielivähemmistön ja saamen kielen vaikuttamistoimielinten kanssa on hyvä tapa jakaa hyviä käytäntöjä sekä saada hyviä ideoita toimintaan.

Hyviä esimerkkejä toimielimen vaikuttavuuden edistämisestä

- Edustus, läsnäolo-oikeus hallituksessa/valtuustossa
- Kieli-lähettiläät
- Käännöksistä huolehtiminen
- Bench-marking muiden kielivähemmistön vaikuttamistoimielinten kanssa
- Alueen kieliryhmän tavoittaminen esimerkiksi erillisten kyselyiden tai oikeusministeriön tarjoamien sähköisten demokratiapalveluiden kautta.
- Maakunnan tai palveluntuottajien kielisitoumukset
- Kielivaikutusten arvioinnit
- Tarkastuslautakunnan tekemä tarkastus

7. Linkkejä

<https://oikeusministerio.fi/kielelliset-oikeudet>

Kielellisten oikeuksien seurantaindikaattorit: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161087>

otakantaa.fi

lausuntopalvelu.fi

[Hallituksen esitys laiksi maakuntien perustamiseksi ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseksi HE 15/2017](#)

8. Lähdeluettelo

Laki saamelaiskäräjistä (974/1995)

Kuntalaki (410/2015)

HE 15/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi

HE 16/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

PeVM 12/2014 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi saamelaiskäräjistä annetun lain ja rikoslain 40 luvun 11 §:n muuttamisesta

HaVM 55/2014 vp, Hallintovaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle kuntalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
Turun HaO 23.12.2014, 14/0387/1

Harjula & Prättälä 2015; Kuntalaki – Tausta ja Tulkinnat; Harjula & Prättälä, 2015, Alma Talent Oy

Kielellisten oikeuksien seurantaindikaattorit, Oikeusministeriön julkaisu 42/2018